

Garczyńska, Maria / Serafin, Małgorzata

Kolekcja Stadtmüllerów w zbiorach Biblioteki Głównej AGH

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 54/1, 131-156

2009

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maria Garczyńska, Małgorzata Serafin

Biblioteka Główna

Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie

KOLEKCJA STADTMÜLLERÓW W ZBIORACH BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ AGH

WPROWADZENIE

Profesor Karol Stadtmüller i jego syn inżynier Karol Stadtmüller¹ zapisali się w historii terminologii i leksykografii technicznej jako współtwórcy polskiego słownictwa technicznego. Dziełem ich życia był słownik techniczny (niemiecko-polski i polsko-niemiecki)². Opracowując go, korzystali z pokaźnego zbioru materiałów, których wykaz został zamieszczony w *Słowniku technicznym* (1936)³. Swoje miejsce znalazły tu zarówno publikacje dostarczane autorom przez inne osoby⁴, jak i materiały ze zbiorów własnych, w tym wiele wydawnictw zagranicznych. Gromadzenie tych zbiorów rozpoczął K. Stadtmüller (ojciec), a po jego śmierci kontynuował inż. Stadtmüller, który podjął także prace nad słownictwem technicznym.

Artykuł prezentuje sylwetki autorów *Słownika technicznego*, ich działalność naukową i zawodową. Przedstawia historię prac nad opracowaniem *Słownika*. Celem głównym jest jednak analiza, ilościowa i merytoryczna, gromadzonych przez Stadtmüllerów zbiorów a przekazanych przez rodzinę w formie kolekcji do Biblioteki Główniej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Analiza taka pozwoli na przybliżenie zasad gromadzenia i wykorzystania materiałów dla potrzeb warsztatu naukowego autorów prowadzących prace związane z ujednoczeniem terminologii technicznej.

STADTMÜLLEROWIE JAKO PRZEDSTAWICIELE NAUK TECHNICZNYCH W POLSCE

Profesor Karol Jan Stadtmüller urodził się w 1848 r. we Lwowie. W 1867 r. ukończył tamtejszą Akademię Techniczną. Następnie studiował w Szwajcarii, gdzie otrzymał dyplom inżyniera. Po studiach pracował w fabrykach maszyn w Bernie, Berlinie i Warszawie. Od 1877 r. na stałe zamieszkał w Krakowie. W tutejszej Państwowej Szkole Przemysłowej⁵ w latach 1882–1911 pracował jako profesor mechaniki, pełniąc również obowiązki bibliotekarza⁶.

Głównym polem zainteresowań prof. Stadmüllera były: mechanika i konstrukcja maszyn. Jako rzeczoznawca egzaminował przyszłych techników obsługujących maszyny, kotły parowe i lokomotywy. Był również delegatem austriackiego Ministerstwa Oświaty do spraw szkół zawodowych (kowskiej w Sułkowicach i ślusarskiej w Świątnikach).

Swe pasje zawodowe realizował również w ramach Towarzystwa Technicznego Krakowskiego (TTK), którego był aktywnym działaczem, członkiem jego zarządu, a od 1894 r. redaktorem „Czasopisma Towarzystwa Technicznego Krakowskiego”. Gdy na V Zjeździe Techników Polskich w 1910 r. we Lwowie, na wniosek Stowarzyszenia Techników w Warszawie powołano Delegację Słownikową dla opracowania polskiego słownictwa rzemieślniczego, prof. Stadtmüller wszedł w jej skład z ramienia TTK.

Był autorem pierwszych polskich podręczników z zakresu konstrukcji maszyn. Wydał sześciotomowy *Podręcznik do konstrukcji maszyn dla inżynierów, mechaników i uczniów szkół technicznych*⁷. Na podstawie swych wykładów opracował kilkakrotnie wznawiany *Egzamin maszynisty*⁸ dla maszynistów kolejowych. Interesował się najnowszymi osiągnięciami techniki, co zaowocowało np. publikacją *Egzamin szofera*⁹. Swoją wiedzę poszerzał podczas podróży naukowych na koszt Ministerstwa Oświaty, z których pisał sprawozdania, np. *Szkice z podróży naukowej nad Bałtykiem*¹⁰. Na podkreślenie zasługuje fakt, że prof. Stadtmüller był prekursorem w zakresie prac nad polskimi podręcznikami i słownictwem technicznym.

Jego zainteresowania literaturą techniczną znalazły wyraz w pracach nad bibliografią tematyczną z tego zakresu. Pozostawił rękopis kartkowy (7 paczek, każda po ok. 1000 kartek) pracy zatytułowanej „Bibliografia techniczna polska”, obejmującej piśmiennictwo w języku polskim za lata 1524–1888 (uzupełnienia do 1903 r.), a także bibliografię zawartości czasopism technicznych („Przegląd Techniczny” warszawski do 1894 r., „Czasopismo Techniczne” – krakowskie i lwowskie do roku 1890). W nekrologu, zamieszczonym w „Czasopiśmie Technicznym”, znajduje się informacja o tym fakcie: „Prace te mogły być rozpoczęte w latach 1880, po objęciu katedry maszyn w Szkole krakowskiej, a w szczególności po objęciu w niej obowiązków bibliotekarza. Rękopis dotych-

czas nie drukowany [...]. O ileby się znalazł ktoś chętny, któryby chciał te prace dalej prowadzić lub ją zużytkować, rodzina śp. Zmarłego gotowa jest rękopisu użyzyć”¹¹.

Profesor zmarł 14 lipca 1918 r. w Krakowie. Został pochowany na Cmentarzu Rakowickim; był odznaczony Orderem Franciszka Józefa.

Inżynier Karol Ludwik Tytus Stadtmüller urodził się w 1880 r. w Krakowie. Studiował na Wydziale Inżynierii Szkoły Politechnicznej we Lwowie i w 1904 r. uzyskał tytuł inżyniera. Pracował w Oddziale Technicznym Namiestnictwa w Kierownictwie Budowy Regulacji Wisły w Krakowie, był zatrudniony w Oddziale Budowlanym starostwa w Bochni, a następnie starostwa w Krakowie. Po pierwszej wojnie światowej pracował w Urzędzie Wojewódzkim w Dyrekcji Robót Publicznych w Krakowie jako starszy radca budowlany, biorąc m. in. udział w pracach konserwatorskich na Wawelu. Na emeryturę przeszedł w 1933 r. W czasie okupacji niemieckiej był członkiem straży obywatelskiej miasta Krakowa.

Równocześnie z tworzeniem słownika technicznego, inż. Stadtmüller prowadził prace nad słownikami branżowymi. Interesowała go terminologia rzemieślnicza, którą zajmował się wcześniej jego ojciec. Nawiązywał kontakty z Technikami i językoznawcami.

Słownictwem technicznym zajmował się również jako członek organizacji technicznych, np. Polskiego Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie i Krakowskiego Towarzystwa Technicznego (od 1905 r.). Był przewodniczącym Komisji Słownikowej tego Towarzystwa (od 1924 r.). Został powołany do opracowania harmonogramu prac nad słowiańskim słownictwem technicznym. Przez wiele lat należał także do Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, jako jedyny technik w całej jego historii. Był tam członkiem komisji rewizyjnej. Współpracował ze stowarzyszeniami i komisjami terminologicznymi, np. Komisją Językową Polskiej Akademii Umiejętności, Centralną Komisją Słownictwa Elektrycznego przy Stowarzyszeniu Elektryków Polskich i Komisją Słownictwa Technicznego Akademii Nauk Technicznych w Warszawie.

W swej pracy nad terminologią techniczną i specjalną stosował także niekonwencjonalne metody. Aby poznać słownictwo morskie odbył, w 1926 r., statkiem handlowym „Lwów”, podróż z Gdyni do Gandawy. Był także członkiem Komisji Terminologicznej Morskiej przy Lidze Morskiej i Rzecznej (do 1936 r.), a potem przy Polskiej Akademii Umiejętności.

Inż. Stadtmüller wydawał prace poświęcone terminologii technicznej i słowniki dziedzinowe. Pierwszą publikacją, otwierającą cały cykl tematyczny, zamieszczany na łamach czasopism technicznych od 1912 r. było *Słownictwo rzemieślnicze*¹². Cykl ten był owocem systematycznej pracy nad nazewnictwem polskich nazw narzędzi i czynności stosowanych w różnego rodzaju rzemiosłach. Następnie, zredagowany przez autora jako całość, ukazał się w latach

1921–1923 w jedenastu zeszytach wydanych nakładem Miejskiego Muzeum Przemysłowego w Krakowie.

Inną publikacją był wydany w 1919 r. w Krakowie *Słowniczek kolejowy*¹³. Zamieszczono tam terminy używane przez kolejarzy, również te uznane za niepoprawne, którym autor przyporządkował oficjalnie ustalone równoznaczniki. W 1921 r. wydał Stadtmüller we Lwowie dwa słowniki: *Niemiecko-polski słownik lotniczy*¹⁴, który był drugim z kolei polskim słownikiem z zakresu awiacji, po *Aeronautyka: słownik techniczny francusko-polski i polsko-francuski: według wojskowych źródeł francuskich*¹⁵ i *Niemiecko-polski słownik okrętowy*¹⁶. Słownik okrętowy był natomiast pierwszym polskojęzycznym słownikiem budownictwa okrętowego. Zawierał hasła dotyczące konstrukcji okrętu, omasztowania i ozagłowania. Inż. Stadtmüller zamierzał opracować także terminologię nazewnictwa okrętowego (m.in. kotłów, maszyn i urządzeń pomocniczych), jednak tego zamierzenia nie zrealizował.

Praca nad różnymi słownikami dziedzinowymi nie wypełniała całej działalności inż. Stadtmüllera w zakresie terminologii technicznej. W prasie naukowo-technicznej i językoznawczej publikował artykuły poświęcone ogólnym zagadnieniom słownictwa i leksykografii w technice m.in. w „Poradniku Językowym”. W 1930 r. w „Czasopiśmie Technicznym” ukazał się jego artykuł *Nowy układ międzynarodowych słowników technicznych*¹⁷; w „Języku Polskim” w 1931 r. opublikowano *Program prac nad polskim i słowiańskim słownictwem technicznym*¹⁸, w którym inż. Stadtmüller przedstawił swoje uwagi na temat programu prac Komisji Słownictwa Technicznego Akademii Nauk Technicznych. W 1933 r. w „Czasopiśmie Technicznym” inż. Stadtmüller opisał *W jakim kierunku powinno iść ustalenie polskiego słownictwa technicznego*¹⁹, w 1937 r. w „Języku Polskim” zamieścił *Sposób ustalenia polskiego słownictwa technicznego*²⁰, wcześniej przedstawiony przez autora na zebraniu Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Wśród publikacji inż. Stadtmüllera są również prace z zakresu historii prac językoznawczych, np. odczyt na Walnym Zgromadzeniu Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego o zasługach prof. Jana Łosia dla opracowania terminologii technicznej²¹ czy *Słowiańskie słownictwo techniczne a prace naszych uczonych, w szczególności prof. Thulliego*²². W 1937 r. wygłosił inż. Stadtmüller odczyt *Ustalenie polskiego słownictwa technicznego*, którego tekst następnie, jako długoletni członek Polskiego Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie, umieścił w księdze pamiątkowej z okazji obchodów sześćdziesięciolecia Towarzystwa²³.

Obok prac związanych z gromadzeniem i analizą słownictwa technicznego interesował się podobnymi dokonaniem innych autorów. Opublikował kilka recenzji dotyczących słowników terminologicznych²⁴.

Zmarł 22 października 1942 r. Całe życie zawodowe wypełniły mu przede wszystkim prace nad terminologią techniczną i rzemieślniczą. Pozostawił po

sobie słowniki i publikacje z zakresu polskiego słownictwa technicznego. Niestety, mimo tak wielkiego wkładu w rozwój terminologii technicznej polskiej inż. K. Stadtmüller nie doczekał się wielu opracowań na temat swojej pracy. Wprawdzie w 1945 r. na zebraniu Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego w Krakowie został wymieniony w nekrologu zbiorowym osób zmarłych w czasie wojny jako „niestrudzony pracownik na polu języka technicznego”²⁵, jednak jedyną obszerniejszą pracą jest wspomniany artykuł Z. Brockiego i J. Kubiатовskiego. Ponadto sylwetkę inż. Stadtmüllera wspomniano w pracach opisujących dzieje słownictwa technicznego w Polsce²⁶.

W niniejszym artykule nie analizowano szczegółowo działalności autorów *Słownika technicznego*, traktując je jedynie jako tło do rozważań o warsztacie twórców terminologii technicznej.

SŁOWNIK TECHNICZNY – NAJWAŻNIEJSZE DZIEŁO STADTMÜLLERÓW

Prace nad ujednoczeniem słownictwa technicznego polskiego rozpoczęto już w połowie XVI w., choć także wcześniej słownictwo to rozwijało się zgodnie z potrzebami życiowymi. Pełny zarys dziejów polskich wyrazów technicznych podaje w swoim artykule K. Zbierski²⁷. Warto zwrócić uwagę na działalność na tym polu kolejnych Zjazdów Techników Polskich oraz włączania się w prace nad opracowaniem słownictwa technicznego wielu osób, dostarczających materiały do kolejnych słowników. Podobny tryb pracy zastosowali Stadtmüllerowie.

Prace słownikowe prof. Stadtmüller rozpoczął już w 1877 r.²⁸, zmuszony koniecznością tworzenia polskich wyrażen technicznych na potrzeby prowadzonych przez siebie wykładów. Józef Piłatowicz wyjaśnia to w sposób następujący: „Rozwinięta technika przychodziła na ziemie polskie głównie z Niemiec, razem z nią polszczyznę zachwasczały poprzekręcane słowa niemieckie. W perspektywie sytuację tę miały zmienić prace słownikowe m.in. Stadtmüllera”²⁹. Prace nad słownikiem technicznym od 1905 r. prowadził już wspólnie z synem.

Gotowy do druku rękopis *Słownika* prof. Stadtmüller przedłożył Akademii Umiejętności w 1911 r. Do jego przejrzenia został wyznaczony prof. Jan Łoś i na podstawie przedstawionej przez niego opinii, w 1912 r., *Słownik* oddano do druku w Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wydanie zostało sfinansowane przez brata prof. Stadtmüllera, zamieszkałego we Lwowie, Ludwika Stadtmüllera³⁰. Liczące ok. 80 tys. haseł dzieło ukazało się w Krakowie w 1913 r. jako *Niemiecko-polski słownik techniczny*³¹. Po jego wydaniu autorzy

zabrali się do opracowania drugiej części – polsko-niemieckiej. Trudności spowodowane warunkami wojennymi nie pozwoliły jednak prof. Stadtmüllerowi doczekać wydania jej drukiem.

Inż. Karol Stadtmüller do pracy nad polskim słownictwem technicznym został zachęcony przez ojca po swoim powrocie do Krakowa na początku wieku. Po zupełnym wyczerpaniu nakładu *Niemiecko-polskiego słownika technicznego*, zaczął przygotowywać jego wznowienie już na przełomie lat 1918–1919 w trudnej sytuacji osobistej po śmierci ojca i swojej pierwszej żony. Wydanie drugie *Słownika* ukazało się nakładem Wojskowego Instytutu Naukowo-Wydawniczego z datą 1923 r. pod niemieckim tytułem *Technisches Wörterbuch. Deutsch-Polnischer Teil*. Nie był to przedruk wydania pierwszego. Inż. Stadtmüller przedstawił to wydanie jako „poprawione i uzupełnione materiałami nowymi”³² (liczba haseł wzrosła z 80 tys. w pierwszej edycji do ok. 107 tys.).

Na kanwie słownika niemiecko-polskiego i korzystając z materiałów przygotowanych przez ojca, inż. Stadtmüller opracował część polsko-niemiecką. Zachowane w zbiorach Biblioteki AGH listy³³ pokazują, że syn zastosował również metodę ojca i rozsyłał do fachowców prośby o tłumaczenie poszczególnych niemieckich terminów technicznych. W liście z 1939 r.³⁴ prosił o „... podanie swych cennych uwag do wyrazów z zakresu cementu i betonu, które będą miał sposobność włączyć do niemiecko-polskiej części *Słownika*, gdyż drukująca się część dodatku do części polsko-niemieckiej dobiega końca druku. Oczekując na ł.[askawą] odpowiedź, upraszam równocześnie o ł[askawe] podanie nazwiska mego przysłego PT. Współpracownika, którego nie tylko chciałbym pomieścić między moimi Współpracownikami, ale pozwoliłbym sobie przesłać Mu egz. *Słownika* po jego wydrukowaniu”. Odpowiedź³⁵, z datą 27 marca 1939 r., nadeszła do Instytutu Wydawniczego Polskiego Słownictwa Technicznego z zapewnieniem „chętniej współpracy” i zeszytem czasopisma „Cement”. Redakcja zamieściła w nim krótką notatkę, w której napisano: „Podajemy niżej wyciągi ze słownika z zakresu betonu, cementu i żelbetu prosząc o nadsyłanie [do] naszej Redakcji uwag, celem przekazania ich autorom »Słownika« do wykorzystania przy następnym jego wydaniu”.

W innym liście³⁶ inż. Stadtmüller wyraził przekonanie, że „gdyby nasi Koledzy wstąpili w piękne ślady JWP. Kolegi i rozebrali między siebie ok. 150 różnych działów techniki, celem łaskawego wypowiedzenia w sprawie terminologii stosowanej w moim Słowniku, tak jak to widzę aż z dwu podpisów JWP. Kolegi (Zw. Cem. i Zw. Inż. B.) to Słownik mój po kilku latach dalszej pracy, poprawek i uzupełnień przez dalszych PP. Kolegów mógłby z czasem jeszcze więcej się udoskonalić!” Następnie dodał: „upraszam o ł. podanie odpowiedników polskich na kilka niemieckich słów”, które zamieścił poniżej.

Zachowały się dwie odpowiedzi na prośbę Stadtmüllera. W jednej³⁷ podano tłumaczenia polskich terminów na język niemiecki, w innej³⁸ pojawiły się tłumaczenia wyrazów niemieckich na język polski.

Słownik techniczny. Część polsko-niemiecka ukazał się w Poznaniu z datą 1936 r.³⁹ w dwóch tomach. Wydawcą był właściciel Drukarni Kaliskiej Lech Dolniak, który utworzył specjalnie dla tego przedsięwzięcia Wydawnictwo Słownika Technicznego Polsko-Niemieckiego. Jako autorzy figurują obaj Stadtmüllerowie, ponieważ inż. Stadtmüller stale podkreślał (np. w przedmowie do słownika), że jest to dzieło jego ojca, któremu zadedykował część polsko-niemiecką. Jest ona obszerniejsza od części niemiecko-polskiej. Liczy ok. 120 tys. haseł⁴⁰.

Inż. Karol Stadtmüller dokonał autorskiej recenzji *Słownika*⁴¹. Zwrócił w niej uwagę na konieczność samodzielnego wydania publikacji „przy pomocy kilku życzliwych osób, które drogą prenumeraty chcą dać podstawę finansową tej pracy”⁴². Dalej podkreśla trudności, na jakie napotkano w zbieraniu materiałów: „W pracy tej przyjęto zasadę opracowania terminów działami nauk technicznych, przy czym korzystałem z podobnych słowników i ze stosowanych podręczników danego przedmiotu (nauki). Pewne trudności stanowiła ortografia.”. Dlatego też na początku drugiego tomu zamieszczono „spis najważniejszych terminów technicznych zestawionych w obu pisowniach, tzn. dawnej i obecnej. Jakkolwiek wiedziałem, że podobną pracę [...] należy oprzeć na źródłach archiwalnych nie mogłem się tego podjąć z powodu trudności połączonych z dostępem do nich i stosunkowo małej ilości tych terminów w języku polskim. [...] Wielkie trudności sprawiało też oczyszczenie języka technicznego, w szczególności rzemieślniczego, z germanizmów przez zastąpienie ich polskimi nowotworami”. Na zakończenie artykułu inż. Stadtmüller dodaje kilka spostrzeżeń: „Chociaż zestawilem dostępne mi materiały terminologiczne techniczne polskie, nie mogę uważać pracy obecnej za ukończoną. Pozostaje jeszcze ustalenie polskiego słownictwa technicznego [...] oraz oczyszczenie naszego rzemiosła z dotychczasowej gwary, przeważnie pochodzenia niemieckiego. [...] Ponieważ obecny słownik zawiera terminy techniczne zbierane przeważnie w miastach, zatem celem zebrania terminów technicznych z całej Polski [...] wskazanym jest [...] uzupełnianie naszego słownika terminami zbieranymi przez wszystkie szkoły zawodowe, fabryki i inne skupienia zawodowe, które by dały pełny obraz języka technicznego całej Polski”.

Współcześni ocenili *Słownik* pozytywnie, zwracając uwagę przede wszystkim na dużą liczbę haseł: „Ze swoimi 120 000 wyrazów technicznych »Słownik techniczny« prof. K. Stadtmüllera i inż. K. Stadtmüllera jest jednym z najobszerniejszych dzieł z tej literatury w literaturze europejskiej”⁴³. W zależności od reprezentowanej dziedziny recenzenci podnosili kwestę uzupełnienia słownika o hasła z zakresu „mianownictwa hutniczego”⁴⁴, ujednoczenie

terminów morskich zgodnie z ustaleniami Komisji Terminologii Morskiej⁴⁵. Podkreślano „nadzwyczajną pracę autorów, którzy skrupulatnie starali się dobrać możliwie najodpowiedniejsze polskie wyrazy dla terminologii niemieckiej, co im się w przeważnej części udało [...]”⁴⁶, a także przydatność *Słownika*. „Wobec wydania części polskiej słownika technicznego stoi obecnie otworem dla polskiego technika cała europejska literatura techniczna [...]”⁴⁷. „Autorowi tego dzieła należy się wdzięczność wszystkich techników polskich, dbających o poprawne słownictwo, za benedyktyńską pracę w okresie dwóch pokoleń. Słownik ten powinien rozpowszechnić się i stać się niezbędnym podręcznikiem”⁴⁸. Na uwagę zasługuje również, że nie tylko „podanie niemieckich odpowiedników dla zestawionych alfabetycznie terminów polskich” ale również dążenie „do ujednolicenia polskiego słownictwa technicznego, a także zastąpienia terminów obcych – polskimi. [...]. Od razu jednak zaznaczyć trzeba, że jest to zrobione z całym umiarem i z całą świadomością niebezpieczeństwa (a często i śmieszności) bezdroży na jakie prowadzić musi nadto rygorystyczny puryzm językowy”⁴⁹.

Niestety, w okresie późniejszym w artykułach poświęconych dziejom słownictwa technicznego, dzieło Stadtmüllerów nie tylko znacznie traci na swej ważności, ale również pojawiają się w odniesieniu do niego krytyczne wypowiedzi. M. in.: „brak krytycyzmu w opracowaniu materiału słowiczego obniżył wartość naukową słownika”⁵⁰.

KOLEKCJA STADTMÜLLERÓW

Zakres tematyczny słownika Stadtmüllerów obejmuje wszystkie działy techniki. Wśród niezbędnych do opracowania słownika i gromadzonych przez jego autorów źródeł znalazły się publikacje związane z literaturą techniczną i językoznawstwem, wiele słowników językowych i dziedzinowych, encyklopedie ogólne, roczniki lub poszczególne numery czasopism oraz inne dokumenty, m.in. akty prawne, cenniki, spisy. Autorzy posiadali w swoich zbiorach również publikacje związane z wykonywanym zawodem (Stadtmüller ojciec był nauczycielem akademickim). Kolekcja powstała jednak głównie jako swoistego rodzaju „zaplecze” niezbędne do opracowania słownictwa technicznego i stanowi informację o warsztacie naukowym niezbędnym dla opracowania słowotwórstwa z jednej dziedziny wiedzy.

Zbiór publikacji pozostałych po prof. Karolu Stadtmüllerze i inż. Karolu Stadtmüllerze został przekazany jako dar Bibliotece Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie przez rodzinę w 1949 lub 1950 roku⁵¹. O miejscu jego przechowywania informuje *Polski Słownik Biograficzny*⁵². Warunkiem towarzyszącym przekazaniu zbiorów było utworzenie odrębnego

katalogu tej kolekcji (osobny katalog, w formie kartkowej, nadal istnieje, na każdej karcie katalogowej widnieje pieczęć z napisem: *Ze zbiorów K. i K. Stadtmüllerów*). Ponieważ nie określono zasad włączenia kolekcji do zbiorów Biblioteki, publikacje otrzymały numery inwentarzowe w obrębie zbioru głównego (pozycje od III 33001 do III 34064) oraz odrębne numery inwentarzowe czasopism (w zależności od przekazanych materiałów – dla poszczególnych zeszytów, jeśli tylko takie reprezentowały dany tytuł, jak i dla całych roczników).

Niestety, nie wiadomo, czy przekazana do zbiorów Biblioteki Głównej kolekcja stanowi całość zbiorów pozostałych po Stadtmüllerach, bowiem w źródłach dokumentujących działalność twórców *Słownika technicznego* pojawiają się informacje o zniszczeniu, po śmierci inż. Stadtmüllera, części zbiorów, złożonych w wilgotnej piwnicy jego domu⁵³.

Dokumenty należące do kolekcji, w zależności od typu, zostały umieszczone w różnych miejscach Biblioteki: książki powiększyły zbiór znajdujący się w magazynie księgozbioru podstawowego, czasopisma umieszczono w magazynie czasopism, normy w Oddziale Zbiorów Specjalnych a dokumenty życia społecznego w specjalnie do tego celu przeznaczonej szafie – z uwagi na brak wcześniej tego typu zbiorów w Bibliotece Głównej. Zgodnie z wówczas stosowaną w Bibliotece zasadą opracowywania zbiorów, część zeszytów czasopism, która nie uzupełniała ciągu roczników danego tytułu, została wprowadzona do zbiorów Biblioteki jako wydawnictwa zwarte. Obecnie trwają prace nad wyodrębnianiem z kolekcji materiałów, mogących wzbogacić Narodowy Zasób Biblioteczny⁵⁴, a także zmianą miejsc przechowywania całego zbioru zgodnie z obowiązującymi w Bibliotece zasadami (m.in. przenoszeniem czasopism do właściwych im magazynów Biblioteki).

Zgodnie z zapisami inwentarzowymi, kolekcja liczy 1064 pozycje, choć w rzeczywistości publikacji jest więcej (1558). Wynika to ze stosowanego wcześniej w Bibliotece, sposobu ewidencjonowania – zapisywania jako jednej pozycji inwentarzowej kilku publikacji. Dotyczy to przede wszystkim norm⁵⁵ i dokumentów życia społecznego, gromadzonych w teczkach. Wśród tych materiałów znajdują się książki i nadbitki artykułów autorstwa Stadtmüllerów (59 pozycji) oraz materiały, które wykorzystywali oni do opracowania swych publikacji. W tym zespole publikacji autorstwa Stadtmüllerów przeważają te napisane przez syna (ok. 80%).

W kolekcji przeważają dokumenty w języku polskim (ok. 75%). Publikacje niemieckie to ok. 15% całej kolekcji. Dużą część stanowią dokumenty dwu- lub kilkujęzyczne (odpowiednio: ok. 6% i ok. 3,5%). Pozostałe materiały to dokumenty rosyjskie, francuskie, angielskie, czeskie i łacińskie (ich liczba waha się od 1 do 8 woluminów).

Zakres chronologiczny publikacji jest bardzo szeroki – od roku 1772 do 1942. Najliczebniejszy zespół stanowią publikacje wydane w okresie międzywojennym i w latach wojny (1919–1942). Liczą one ok. 42% wszystkich zbiorów. Materiały z wieku XIX oraz z okresu 1900–1918 są porównywalne liczebno (po ok. 23%). Dla części publikacji nie ustalono daty wydania (będzie to przedmiotem dalszych badań w tym zakresie), a 4 wolumeny to publikacje z XVIII w. Najstarszym drukiem jest *Zupełny niemiecki y polski mownik...* Michaela Abrahama Trotza, wydany w Lipsku w 1772 r.⁵⁶

Najpóźniejsze obiekty kolekcji pochodzą z 1942 roku. Są to: *Słownik chemiczny niemiecko-polski* Wiktora Wawrzyczka⁵⁷ oraz *Zarządzenie nr 7 Urzędu gospodarowania żelazem i stalą w Generalnym Gubernatorstwie*⁵⁸ [tytuł i tekst także w języku niemieckim]. Egzemplarz ten zawiera zapiski odręczne Karola Stadtmüllera, które zostały uwzględnione w ponownym wydaniu Zarządzenia z 1943 r.⁵⁹

Wspomniane powyżej *Zarządzenie* jest przykładem ogromnego zaangażowania inż. Stadtmüllera w sprawy związane z terminologią techniczną. Znaczący jest bowiem fakt wykorzystania listy objętych specjalnymi zasadami produktów i materiałów, przygotowanej przez okupanta, do analizy terminologicznej i podjęcia działań zmierzających do ustalenia poprawnych odpowiedników polskich dla słów niemieckich. Lista ta zawiera „nazwy wyrobów, których wykonanie z żelaza i stali każdego rodzaju, włączając odlewy, jest zakazane” i była zamieszczona, jako dwujęzyczny wykaz, w *Załączniku nr 1 (Anlage 1)*. Wykaz składał się z 20 części, z których każda była listą nazw różnych wyrobów, od części budowlanych, poprzez aparaty i narzędzia elektryczne, narzędzia tnące, naczynia stołowe do przedmiotów sanitarnych. Najwięcej uwag Stadtmüllera znalazło się w częściach: *Elektryczne aparaty i narzędzia* (tutaj także propozycja zmiany nazwy części na: *Elektryczne aparaty i przybory*), *Elektryczne sprzęty domowe* (propozycja zmiany nazwy na: *Elektryczne urządzenia domowe*), *Elektryczne naczynia do grzania i gotowania* (zmiana nazwy na: *Elektryczne przyrządy do grzania i gotowania*), *Elektryczne przyrządy do leczenia (zdrowia)* – zmiana nazwy na: *Elektryczne przyrządy lecznicze*, *Elektryczny materiał instalacyjny* (zmiana na: *Elektryczne materiały instalacyjne*) oraz *Świeczniki elektryczne*. Do ciekawszych zmian należą: dzwonki (przywołujące) w gospodarstwie – zmiana na: sygnały na obsługę w restauracjach, rozpylacze perfum – wyparniki, elektryczne aparaty do suszenia włosów – hełmy do suszenia włosów, lampy z napisem: „zajęte” – lampy sygnałowe itp.

Najczęściej w kolekcji pojawiają się, co zrozumiałe, publikacje z zakresu literatury technicznej (ok. 40%) oraz słownictwa (ok. 20% – poradniki oraz publikacje zawierające charakterystykę terminologii, w tym także technicznej). Typowe słowniki językowe to ok. 17%. Ponadto w zbiorze znajdują się: prace z zakresu

szkolnictwa, omawiające działalność różnych instytucji, historyczne, biograficzne oraz encyklopedie ogólne. Recenzje prac Stadtmüllerów to 13 artykułów⁶⁰.

Wśród publikacji pojawiają się w dużej liczbie (obok książek i artykułów Stadtmüllerów) dokumenty autorstwa Maksymiliana Tytusa Hubera⁶¹ (54 książki i odbitki z czasopism). Znacznie mniejsze, swoiste podkolekcje, tworzą publikacje: Maksymiliana Thullie⁶² (14), Bolesława Śląskiego⁶³ (13), Aleksandra Brücknera⁶⁴ (6), Walerego Kołodziejewskiego⁶⁵ (6), Tadeusza Żerańskiego⁶⁶. Analiza poszczególnych materiałów wskazuje na bliskie kontakty z dwoma z tych autorów. Na wielu książkach Maksymiliana Thullie, na odwrocie strony tytułowej, znajduje się napis: „K. Stadtmüller słuch. wykł. inż.”, natomiast książki Tadeusza Żerańskiego właściciele kolekcji otrzymali w głównej mierze od ich autora, o czym świadczą zarówno odręczne notatki Stadtmüllera „otrzymałem od autora inż. Żerańskiego” (z datą 13/3 1923) lub z pieczętą „od autora”, a nawet jego ekslibrisem i napisem „nr 112”. Wśród innych zbiorów znajdują się dedykacje odautorskie dla Stadtmüllerów, świadczące o kontaktach z autorami francuskimi, niemieckimi czy czeskimi (np. „Przyjmij na pamiątkę z Pragi”).

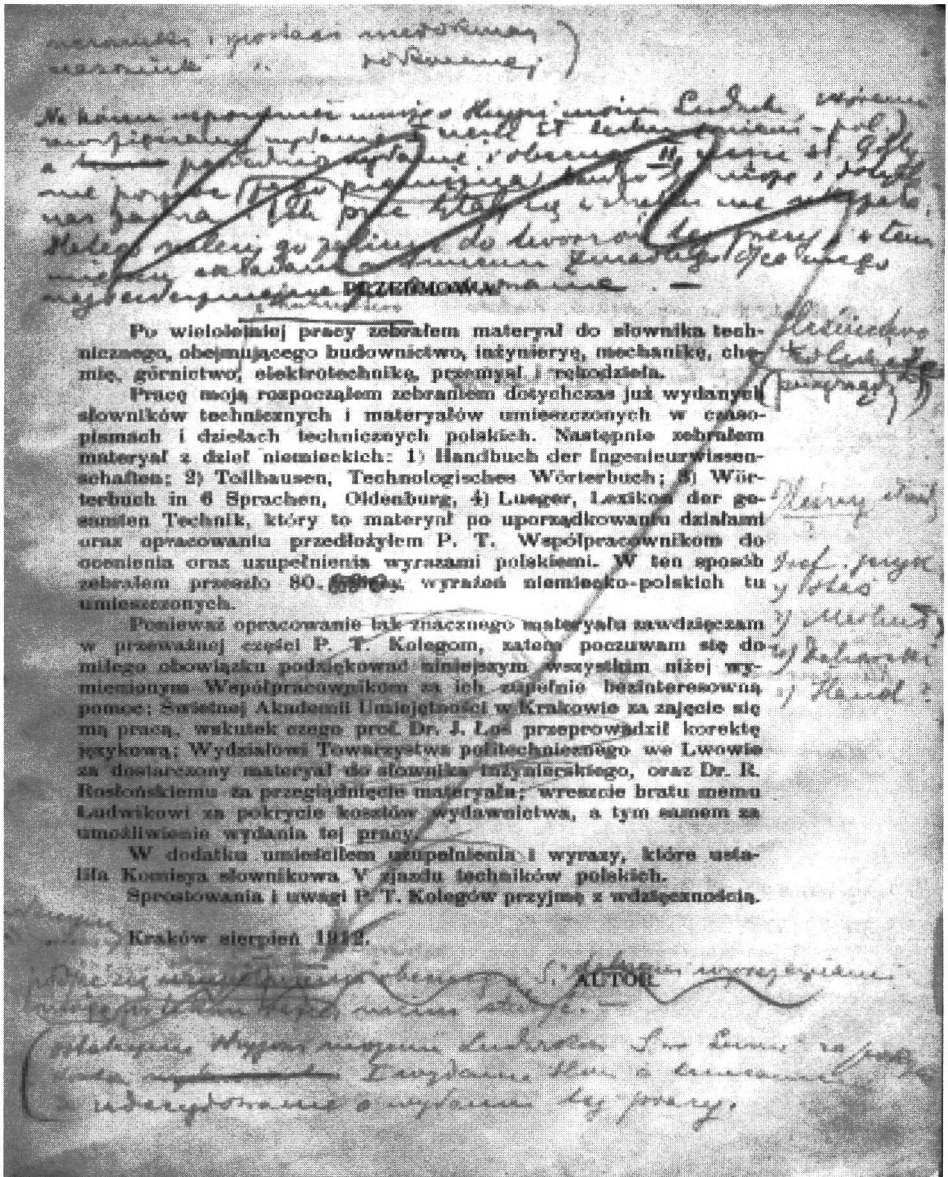
Ze względu na formę wydawniczą w kolekcji występują: książki, czasopiśma (i artykuły z czasopism), normy, akty prawne, druki ulotne oraz listy.

KOLEKCJA STADTMÜLLERÓW – ANALIZA MERYTORYCZNA

Trudno scharakteryzować cały zbiór Stadtmüllerów pod kątem zawartości treściowej. Niewątpliwie jest to kolekcja różnorodna tak pod względem zagadnień i dziedzin w niej reprezentowanych, jak i pod kątem formalnym, zawierająca zarówno dokumenty z zakresu terminologii technicznej, jak i zasad rządzących językiem polskim. Część dokumentów posiada odręczne adnotacje Stadtmüllerów.

Poniżej przedstawiono analizę kilku publikacji ze zbiorów Stadtmüllerów, które wydawały się najbardziej ciekawe, czy to pod kątem tematyki, czy to z uwagi na pozostawione przez posiadaczy zbioru uwagi i adnotacje, mogące obrazować sposób pracy twórców słownika terminologicznego. Z uwagi na występujące w kolekcji materiały związane z działalnością różnych instytucji czy stowarzyszeń, charakterystyka zbioru może również przybliżyć zagadnienia związane z ich działalnością, głównie w okresie międzywojennym.

Ważną część zbioru stanowiły normy, pozwalające autorom *Słownika technicznego* na analizę terminologii technicznej. Obok wspomnianych wcześniej 83 norm w zbiorze znajduje się również 270 norm zamieszczonych w opracowaniu pod nazwą: Polskie normy P.N. / Ministerstwo Przemysłu

Ryc. 1. Przedmowa do Niemiecko-polskiego słownika technicznego, Kraków 1913, z notatkami Stadtmüllera.

Polskie Normy

PN
w-1

Znakowanie wytrzymałościowe

W normach wytrzymałościowych używa się następującego znakowania:

- A — przybliżenie w %.
- a — przypięszenie w cm/a².
- B — twardość Brinell'a.
- b — współczynnik dynamiczny.
- C — przewodzenie w %.
- c — dolny wskaźnik ścisania.
- D — pierwiastek średnica próbki, D' — średnica próbki odkształconej w cm.
- d — wysokość średnica w cm.
- E — współczynnik sprężystości podłużnej w kg/cm². Odwrotność: $\frac{1}{E}$ — współczynnik sprężystego wydłużenia.
- e — wydłużenie jednostkowe (z dolnym wskaźnikiem) dodatnie lub ujemne, e' — poprzeczne.
- F — pole pierwiastkowego przekroju próbki, F' — próbki odkształconej w cm².
- f — strzałka agnacja w cm.
- G — współczynnik sprężystości poprzecznej w kg/cm². Odwrotność: $\frac{1}{G}$ — współczynnik sprężystego przesunięcia.
- g — dolny wskaźnik agnacji, poprzedzające jednostkowe (z dolnym wskaźnikiem).
- H — praca sprężysta w kgcm.
- h — wysokość w cm.
- J — moment bezwładności przekroju płaskiego, J' — względem osi X, J₀ — moment odśrodkowy przekroju płaskiego względem osi X, Y prostokątnej, — moment biegunowy przekroju kołowego płaskiego w cm⁴, względem środka ciężkości, jako bieżma.
- k — miara sztywności w cm (t = $\sqrt{J/k}$).
- k — miara sztywności, czyli stosunek C: A.
- k — napięcie dopuszczalne (z dolnym wskaźnikiem) w kg/cm².
- L — pierwiastek pomiarowa długość próbki, L' — próbki odkształconej w cm.
- l — wysokość długości w cm.
- M — moment, jego składowe M_x, M_y, M_z, moment skręcający M_t w kgcm.
- m — masa, odwrotność liczby Poisson'a, czyli stosunek $\nu: \epsilon$.
- N — napięcie normalne (z dolnym wskaźnikiem) w kg/cm².
- n — wysokość liczba.
- o — zero, 0 — znak średnicy.
- o — dolny wskaźnik skręcania, 0 — jednostkowy kąt skręcania.
- P — granica proporcjonalności (z dolnym wskaźnikiem) w kg/cm².
- p — obciążenie na jednostkę pola w kg/cm².
- Q — granica płynności (z dolnym wskaźnikiem) w kg/cm².
- q — obciążenie na jednostkę długości w kg/cm.
- K — wytrzymałość (z dolnym wskaźnikiem) w kg/cm².
- r — dolny wskaźnik rozciągania, promień, promień krzywizny w cm.
- R — granica sprężystości (z dolnym wskaźnikiem) w kg/cm², moment statyczny przekroju płaskiego, — względem osi X w cm³.
- s — łuk krzywizny w cm.
- T — napięcie ściskane (z dolnym wskaźnikiem) w kg/cm². Okres czasu.
- t — dolny wskaźnik ścisania, czas, temperatura.
- U — sztywność (stalalność) w kg/cm. Względne osięgia.
- u — sztywność (u = R/E).
- v — sztywność w cm².
- v — sztywność w cm³.
- w — moment wytrzymałości na agnację, W₀ — na skręcanie w cm³.
- W — promień gięcia przekroju w cm. Wytrzymałość pręta: $\sigma = \frac{M}{W}$.
- X, Y, Z — składowe, osie współrzędnych, osie główne przekroju.
- x, y, z — współrzędne, niewiadome.

Grudzień 1925.

Przebieg szkodowy pato na zgodę Polskiego Komitetu Normalizacyjnego, Warszawa, Ekspozycja 2. Copyright by P. K. K.

Ryc. 3 Fragment tekstu normy z zapiskami K. Stadtmüllera.

i Handlu. Polski Komitet Normalizacyjny [Warszawa, Elekoralna 2]: na początku znajduje się *Cennik norm* podający ich wartości w przedziale 0,50 – 1 zł; następnie normy z lat: 1925 [dot. cementu portlandzkiego, rur wodociągowych, temperatura odniesienia, koperty, wzorce calowe – 16 norm], 1926 [cement portlandzki, rury wodociągowe, spirytus, środki skażające, skóra używana w wojsku, wałki i otwory, silniki samochodowe – 39 norm], 1927 [cegły, pokost lniany, gwinty, kołki, kreślenie techniczne – 35 norm], 1928 [cement portlandzki, rurociągi, zatyczki, wałki, sprzęgła – 8 norm], 1929 [drzewo iglaste piłowane do celów budowlanych, okna, kliny, pierścienie, śruby, nakrętki, nity, zabieracze do rozwiertaków nasadzanych, stożki, obrabiarki, frezy, dociski, opory, kątowniki, podpory, podpórki, rozpórki, dociski, nakrętki, rękojeści, mocowania, kanały, układy pasowań średnic, tablice normalizacyjne, papier, silniki spalinowe – 172 normy].

Normy charakteryzują się licznymi uwagami Stadtmüllera; najczęściej są to zapisy nazw w języku niemieckim jak na ryc. 3.

Ponadto z zakresu normalizacji w kolekcji można znaleźć: *Cennik norm PN: obowiązujący od dnia 1 czerwca 1939 r.* oraz 2 egzemplarze *Odezwy do przemysłowców polskich* z 1928 r. zawierającej informacje o potrzebie normalizacji wyrobów przemysłowych w Polsce i korzyściach płynących z normalizacji, charakterystykę zagadnień normalizacji za granicą w porównaniu ze stanem normalizacji w Polsce. Obie publikacje zostały wydane przez Polski Komitet Normalizacyjny przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu.

Oto kilka charakterystyk innych materiałów z kolekcji: *Słowniczek wyrażeń technicznych używanych przy grach ruchowych* Waleriana Adamskiego, wydany w Poznaniu 1917 r. i zawierający także prawidła gier ruchowych wydane z polecenia Związku Towarzystwa Młodzieży⁶⁷. Publikacja ta obrazuje szeroki zakres literatur z zakresu techniki, który wytyczyli sobie K. i K. Stadtmüllerowie. Część zbiorów to dokumenty opisujące różnorodne czynności i przedmioty codziennego użytku, stosowane w gospodarstwach rolnych, konstrukcje budowlane itp. Zapewne dostarczały one autorm *Słownika* specyficznych wyrażeń technicznych⁶⁸.

W kolekcji nie brak różnorodnych cenników (te dotyczące norm przytoczono wcześniej). Są to np. cenniki związane z obliczaniem wartości budynków, ceny robót budowlanych⁶⁹. Nie brak również wszelkich dokumentów analizujących zasady polszczyzny, m.in. *O nieporozumieniu natury słowotwórczej, podróżazdnica czy podroziejzdnica, O polszczyźnie PKP, Z zagadnień kultury języka technicznego*⁷⁰. Oczywiście najwięcej miejsca w kolekcji zajmują słowniki techniczne z zakresu: lotnictwa, kolejnictwa, instrumentów muzycznych, rzemiosł, chemii, techniki ogólnej, techniki filmowej, wojskowości itp., a także podręczniki, kursy i poradniki związane z tymi zagadnieniami⁷¹. W kolekcji znaleźć można także publikacje z zakresu szkolnictwa – jego organizacji oraz

innych problemów, w tym także wykłady wygłaszane w szkołach wyższych z zakresu nauk zbliżonych do techniki⁷². Wśród dokumentów zgromadzonych przez Stadtmüllerów znajdują się również katalogi firm, przedsiębiorstw wytwarzających materiały związane z techniką⁷³, nie brak też różnych aktów prawnych dotyczących tematyki technicznej⁷⁴ również publikacji opisujących działalność instytucji, towarzystw, różnego typu szkół i poziomu kształcenia⁷⁵.

Wśród zgromadzonych przez Stadtmüllerów czasopism znalazły się, jak już wspomniano wcześniej, zarówno całe roczniki, być może prenumerowane przez autorów *Słownika technicznego*, jak i nieco przypadkowe pojedyncze zeszyty, zawierające bądź recenzje dzieł Stadtmüllerów, bądź tematykę bliską ich zainteresowaniom, a związaną przede wszystkim ze słownictwem, nie tylko technicznym. W zbiorze pojawiają się zatem np: „Czasopismo Techniczne” [krakowskie i lwowskie], „Cement + Beton”, „Hutnik”, „Inżynier Kolejowy”, „Mechanik”. Obok nich można spotkać czasopisma z zakresu językoznawstwa: „Język Polski”, „Poradnik Językowy”, rzemiosła: „Powszechna Gazeta Fryzjerska”, „Spawacz”, „Przegląd Rękodzielniczy”, a także organy związków i stowarzyszeń np. „Wiadomości Związku Polskich Zrzeszeń Technicznych”.

Część gromadzonych przez Stadtmüllerów publikacji ukazywała się w seriach wydawniczych, swoim tytułem sugerujących zagadnienia, będące polem ich zainteresowania. Obok Biblioteczki Rolniczej, spotkać można Bibliotekę Rzemieślniczą, Sportową, Bibjoteczkę Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Bibliotekę Podręczników Szkoły Politechnicznej, Bibliotekę Politechniczną, Bibliotekę Rybacką. Każda z nich w swoim obrębie publikowała materiały mogące zainteresować twórców terminologii technicznej.

PODSUMOWANIE

Celem niniejszego artykułu była prezentacja warsztatu autorów słownika terminologicznego, wyłaniająca się z analizy pozostawionego zbioru publikacji, będącego dla twórców podstawą opracowania dzieła ich życia. Z analizy ilościowej i treściowej wynika, że główny zrąb gromadzonych materiałów stanowiła literatura techniczna, zawierająca dane, mogące stanowić postawę do gromadzenia terminologii, właściwej dla nauk technicznych. Ten zrąb główny został „obudowany” innymi dokumentami – opracowaniami związanymi w ogóle z językiem, zasadami pisowni, wiedzą ogólną zgromadzoną w encyklopediach i słownikach językowych a także normalizacją z zakresu nauk technicznych. Wśród gromadzonych publikacji przeważają polskie, a najczęściej występuje nazwisko Maksymiliana Tytusa Hubera.

Analiza życiorysów Stadtmüllerów pozwala stwierdzić, że zaangażowanie w pracę twórczą przenosiło się również na życie osobiste autorów *Słownika*.

Charakterystyczne jest również zwracanie się do innych autorów – członków towarzystw naukowych o pomoc w opracowaniu terminologii technicznej, służącej przecież wszystkim.

Wynikiem niniejszej analizy jest również opracowanie, tym razem w wersji elektronicznej, katalogu kolekcji Stadtmüllerów w zbiorach Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie oraz zamieszczenie tego katalogu Akademickiej Biblioteki Cyfrowej (ABC Kraków: adres: <http://abc.krakow.pl/>) celem popularyzacji jej zbiorów.

Przypisy

¹ Aby łatwiej było identyfikować informacje o ojcu i synu dla pierwszego przyjęto dopowiedzenie **prof.**, dla drugiego zaś **inż.**

² Karol S t a d t m ü l l e r, [profesor], Karol S t a d t m ü l l e r, [inż.]: *Niemiecko-polski słownik techniczny: opracowany przez zawodowców oraz przy użyciu materiału do „Słownika inżynierskiego” Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie, zebranego przez B. W. Darowskiego i W. Wojtana. Przejrzany przez Komisję Językową Akademii Umiejętności w Krakowie. Kraków 1913; Karol S t a d t m ü l l e r [profesor] Karol S t a d t m ü l l e r, [inż.]: *Słownik techniczny: opracowany przy współudziale zawodowców oraz przy użyciu materiału do „Słownika inżynierskiego” Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie. Zestawiony na podstawie części niemiecko-polskiej, przejranej przez Komisję Języka Polskiego Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Część polsko-niemiecka. T. 1: A–Ó, T. 2: P–Ż. Poznań, 1936.**

³ Tamże. Wykaz źródeł (w części polsko-niemieckiej s. XVIII–XXVII tomu 1 i s. [XI] tomu 2) liczy 350 publikacji: 9 figuruje jako *Prace ogólne*, reszta – jako *Prace techniczne* oraz 32 rękopisy.

⁴ Na V Zjeździe Techników Polskich prof. Stadtmüller poinformował, że „dzięki współpracy i pomocy kilku profesorów ze Lwowa i Krakowa opracował ok. 56 tys. terminów, a ok. 8 tys. dalszych ma na warsztacie” [podano za Zygmunt B r o c k i, Jerzy K u b i a t o w s k i: *Inżynier Karol Stadtmüller (1880–1942) wybitny pracownik na polu terminologii i leksykografii technicznej: materiały bio-bibliograficzne. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”*. Seria D (8) 1975, s. 77]; W tej samej publikacji podano również obszerną historię opracowań z zakresu terminologii technicznej.

⁵ Szkoła istniała od 1876 r., najpierw jako Instytut Techniczno-Przemysłowy, w roku 1881 zmieniony w Akademię Techniczno-Przemysłową, w 1885 r. przekształconą na Państwową Szkołę Przemysłową.

⁶ *Ś.p. prof. Karol Stadtmüller*. „Czasopismo Techniczne” (16) 1918, s. 157–158

⁷ Karol S t a d t m ü l l e r: *Podręcznik do konstrukcji maszyn dla inżynierów, mechaników i uczniów szkół technicznych*. Kraków 1888–1890, [druk] A. Koziański. T. 1. 1888, s. IV, 224, T. 2, 1890, 116 s. (*Konstrukcja i Budowa Maszyn*. T. 1–2), pozostałe tomy w ramach serii: T. 3: *Teoria, konstrukcja i budowa wyciągów*, 1893, 176 s., T. 4: *Pompy, teoria, konstrukcja i budowa pomp czyli przyrządów do podnoszenia*

i wytłaczania cieczy i gazów, 1893, 88 s., T. 5: *Teoria, konstrukcja i budowa kół wodnych i turbin z atlasem*, 1895, 104 s., T. 6: *Obliczanie, konstrukcja i budowa maszyn parowych*, z *Atlasem*, 1896/97, 290 s. [T. 1–2 w zbiorach BG AGH, T. 3–6 opisano za Karol E s t r e i c h e r: *Bibliografia polska XIX stulecia*. T. 7 *Dopełnienia (P– Ż)*. Kraków: Akademia Umiejętności 1882, s. 170 – tam także opisy bibliograficzne innych dzieł prof. K. Stadtmüllera. Inne opisy publikacji prof. Stadtmüllera w Bibliografii Estreichera w tomie: *Lata 1881–1900*, t. 4: *R–Z*. Kraków, nakł. Spółki Księgarzy Polskich, 1916, s. 265].

⁸ W zbiorach BG AGH wydanie czwarte: K. S t a d t m ü l l e r: *Egzamin maszynisty. Pytania i odpowiedzi dla przygotowujących się do egzaminu na dozorców kotłów i maszyn parowych, jako też do obsługi lokomotyw i statków parowych*. Wyd. 4 popr. i pomnożone. Kraków 1918 W. Hoschek.

⁹ Karol S t a d t m ü l l e r: *Egzamin szofera: pytania i odpowiedzi w celu zdania egzaminu na prowadzącego samojazdy*. Napisał Karol Stadtmüller. Wyd. 2, Warszawa 1921 J. Czernecki.

¹⁰ *Czasopismo Towarzystwa Technicznego Krakowskiego* 1894 nr 1.

¹¹ Tamże, s. 157. Jako osobę, do której należy się zwrócić w sprawie przejęcia rękopisu podano P. inż. Karola Stadtmüllera, „syna ś.p. Zmarłego, c.k. komisarza budownictwa, Kraków ul. Retoryka 1. 9”. ; rękopis ten nie znalazł się wśród materiałów przekazanych Bibliotece Głównej AGH.

¹² Po raz pierwszy zamieszczone w czasopiśmie „Przegląd Rękodzielniczy” 1912 R.1, nr 10; poza tym ukazały się na łamach tego samego czasopisma: 1917, nr 11/12, 1918, numery 1–9, 1919, numery 1–4, oraz na łamach czasopisma „Przemysł i Rzemiosło” 1922 z. 1, s. 40–46; ponadto *Słownictwo rzemieślnicze* ukazało się w formie wydawnictw zwartych, z podziałem na dziedziny: [cz.] 1: *Dział drzewny. Ciesielstwo, stolarstwo, bednarstwo, kołodziejstwo, tokarstwo drzewne i snycerskie*, Kraków 1921; [cz.] 2: *Dział metalowy. Blacharstwo, kłodkarstwo, kotlarstwo, rusznikarstwo, ślusarstwo, tokarstwo, zegarmistrzostwo, złotnictwo i wyrażenia wspólne*, Kraków, 1922; [cz.] 3: *Dział instalacyjny. Wyrażenia używane w zakładach: elektrotechnicznych, gazowych, centralnego ogrzewania, wodociągowych oraz wyrażenia wspólne*, Kraków 1922; [cz.] 4: *Dział skórniczy. Garbarstwo, kuśnierstwo, rękawicznictwo, rymarstwo, siodlarstwo i tkactwo*, Kraków 1922; [cz.] 6: *Dział zbożowy. Młynarstwo, piekarnictwo*; [cz.] 7: *Dział ceramiczny. Ceglarstwo, garncearstwo i zduństwo*, Kraków 1923; [cz.] 8: *Dział graficzny. Drukarstwo, fotografia, litografia i rytownictwo (drzeworytnictwo i miedziorytnictwo)*; [cz.] 9: *Dział instrumentalny. Budowa fortepianów i organów*, Kraków, 1923; [cz.] 10: *Dział budowlany. Kamieniarstwo, malarstwo, murarstwo, szklarstwo i ogólny*, Kraków 1923; [cz.] 11: *Słownictwo przemysłowo-rękodzielnicze. Modelarstwo, formierstwo i odlewnictwo. Historia metali, hutnictwo szkła. Mennictwo. Mydlarstwo i świecarstwo. Gorzelnictwo i piwowarstwo. Papiernictwo, tytoniarstwo*, Kraków 1923.

¹³ Karol S t a d t m ü l l e r, inż.: *Słowniczek kolejowy*. Zestawiony na podstawie wyrażeń podanych przez inżynierów kolejowych. Kraków 1919 Krakowska Spółka Wydawnicza, 44 s.

¹⁴ Karol S t a d t m ü l l e r, inż: *Niemiecko-polski słownik lotniczy*. Przejrany przez Komisję Językową Akademii Umiejętności w Krakowie, Lwów 1921.

¹⁵ Tytuł francuski: *Aérostation: vocabulaire technique français-polonais et polonaise-français*. Poznań 1919, Wydział Techniczny przy Dowództwie Wojsk Aeronautycznych, 72 s. – podano za: *Bibliografia polska 1901–1939*. T. 1: A–Bars. Wrocław, etc., 1986, poz. 1185.

¹⁶ Karol S t a d t m ü l l e r, inż: *Niemiecko-polski słownik okrętowy*. Przejrany przez Komisję Języka Polskiego Akademii Umiejętności w Krakowie, Lwów, 1921.

¹⁷ Karol S t a d t m ü l l e r: *Nowy układ międzynarodowych słowników technicznych*. „Czasopismo Techniczne” (13) 1930, s. 244.

¹⁸ Karol S t a d t m ü l l e r: Program prac nad polskim i słowiańskim słownictwem technicznym. „Język Polski” (5) 1931, s. 136–144.

¹⁹ Karol S t a d t m ü l l e r: *W jakim kierunku powinno iść ustalenie polskiego słownictwa technicznego?* „Czasopismo Techniczne” 1933 T. 51 s. 331–335.

²⁰ Karol S t a d t m ü l l e r: Sposób ustalenia polskiego słownictwa technicznego. „Język Polski” (4) 1937, s. 123–125.

²¹ Karol S t a d t m ü l l e r: *Zasługi ś.p. Prof. Jana Łosia przy ustalaniu polskiego słownictwa technicznego*. „Czasopismo Techniczne” (7) 1930, s. 129.

²² Karol S t a d t m ü l l e r: *Słowiańskie słownictwo techniczne a prace naszych uczonych, w szczególności prof. Thulliego*. W: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu zasług doktora honoris causa profesora Maksymiliana Thulliego*. Lwów 1932, s. 269–274.

²³ Tekst ten ukazał się również w formie artykułu: Karol S t a d t m ü l l e r: *Sposób ustalenia polskiego słownictwa technicznego*. „Język Polski” (22) 1937, s. 123–125.

²⁴ Np. Karol S t a d t m ü l l e r, inż.: Marcel Wścieklica-Pollak: *Słownik polsko-francusko-niemiecko-rosyjski: broń chemiczna*. Warszawa 1932. [rec.] „Język Polski” (3) 1934, s. 83–88.

²⁵ „Język Polski” 1945 R. 24 z. 5.

²⁶ M.in. K. Z b i e r s k i: *Zarys dziejów polskiego słownictwa technicznego*. „Wiadomości PKN” 1952 R.20 s. 513–514, W. W o j t a n: *Historia i bibliografia słownictwa technicznego polskiego od czasów najdawniejszych do końca 1933 r.* Lwów, 1936. ; Józef Piłatowicz: *Stadmüller Karol – junior (1880–1942)*. W: *Słownik biograficzny techników polskich*. Z. 13. Warszawa, 2002 s. 151–153.

²⁷ K. Z b i e r s k i, dz. cyt., s. 510.

²⁸ Rok ten był również rokiem, w którym Towarzystwo Politechniczne we Lwowie nakreśliło program opracowania całości polskiego słownictwa technicznego – informację tę podają Z. B r o c k i, J. K u b i a t o w s k i dz. cyt. s. 76.

²⁹ Józef Piłatowicz: *Stadmüller Karol – senior (1848–1918)*. W: *Słownik biograficzny techników polskich*. Z. 13. Warszawa, 2002 s. 149–151.

³⁰ Z. B r o c k i, J. K u b i a t o w s k i, dz. cyt. s. 78.

³¹ W zamyśle autora jako część pierwsza słownika dwujęzycznego. Inż. K. Stadtmüller podaje także informację: „W r. 1894 [właśc. 1892] wychodzi pierwsze litografowane wydanie słownika technicznego zestawione przez ś.p. Ojca, staraniem ucznia Szkoły Przemysłowej w Krakowie, Pawłowskiego, odbite tylko w ilości 50 egzempla-

rzy” – informacja zamieszczona w: „Język Polski” 1938 R. 23 nr 1 (styczeń–luty) s. 27. Inne źródła wskazują na rok 1892 jako rok wydania słownika litografowanego – Z.M.: *Prof. K. Stadtmüller i inż. K. Stadtmüller. Słownik techniczny. Część polsko-niemiecka.* Nakładca L. Dolniak. 1937 [właśc. 1936]. „Hutnik” 1937 R. 9 z. 12 s. 598.

³² Karol S t a d t m ü l l e r [professor], Karol S t a d t m ü l l e r: *Technisches Wörterbuch Bearbeitet im Verein mit Fachgenossen und mit Benützung der vom Ing. B.W. Darowski und Prof. W. Wojtan gesammelten Materialien, Eigentum des Polnischen Polytechnischen Verein zu Lemberg. Abermals durchgesehen von der Sprachwissenschaftlichen Kommission der Polnischen Akademie der Wissenschaften in Krakau. Zweite, bedeutend erweiterte Auflage. Deutsch-Polnischer Teil. Bd. 1: A–K; Bd. 2: L–Z. Warschau 1923 ss.XIV, 458 + 520, VII, err., s. IV.*

³³ Pod sygnaturą III 33166, razem z zeszytem czasopisma „Cement. Organ Związku Polskich Fabryk Cementu” R. 7: 1937, nr 8. włączone luzem.

³⁴ 15 kwietnia 1939 r. *Do PT. Redakcji i Administracji Czasopisma „Cement” i „Beton” w Warszawie.*

³⁵ W imieniu Redakcji i Administracji czasopism „Cement” i „Beton” podpisana przez inż. Jerzego Nechay’a.

³⁶ z datą 1 maja [193]9 zatytułowanego „Wielce Szanowny panie Kolego!”

³⁷ z dnia 28 kwietnia 1939 r. do „Wielmożnego Pana Inż. Karola Stadtmüllera” (podpisany przez J. Nechay’a tym razem z ramienia Związku Polskich Fabryk Portland Cementu).

³⁸ z datą 3 czerwca 1939 r. (również od J. Nechaya).

³⁹ Taka data widnieje na stronie tytułowej *Słownika*. Jednak pierwsze arkusze drukowano już w 1929 r., a autor ogłosił prenumeratę w 1925 r. [podano za Z. Brocki, J. Kubiатовski, dz. cyt. s. 84].

⁴⁰ Karol S t a d t m ü l l e r, Karol S t a d t m ü l l e r: dz. cyt.

⁴¹ *Prof. K. Stadtmüller i inż. K. Stadtmüller. Słownik Techniczny. Część polsko-niemiecka. Wydawca Lech Dolniak, Poznań 1936.* „Język Polski” 1938 R. 23 nr 1 s. 26–29.

⁴² Dz. cyt. s. 27.

⁴³ *Woj. P o g á n y: Prof. K. Stadtmüller i inż. K. Stadtmüller – Słownik techniczny. Poznań 1936.* „Inżynieria i Budownictwo” 1939 nr 1 s. 37.

⁴⁴ Z.M. dz. cyt., s. 598.

⁴⁵ *A. R e y m a n: Słownik techniczny, część polsko-niemiecka – prof. K. Stadtmüller i inż. K. Stadtmüller. 1936. Wydawca Lech Dolniak, Poznań.* „Przegląd Morski” 1938 R. 11 nr 107 s. 177–178.

⁴⁶ *Michał W ó j c i c k i: Prof. K. Stadtmüller i inż. K. Stadtmüller: Słownik techniczny. Część polsko-niemiecka. Nakładca Lech Dolniak. Poznań 1936 r.* „Gospodarka Wodna” 1938 R. 4 nr 1 s. 57.

⁴⁷ *Jan K r a u z e: Prof. K. Stadtmüller i inż. K. Stadtmüller: „Słownik techniczny”. Część polsko-niemiecka. Nakładca L. Dolniak. Poznań 1935.* „Czasopismo Techniczne” 1936 nr 5 s. 93–95.

⁴⁸ J.D.: Prof. K. Stadtmüller i inż. K. Stadtmüller: *Słownik techniczny. Część niemiecko-polska, tom I i II.* (Wydawca Lech Dolniak, Poznań 1936. Cena 75 zł). „Gaz, Woda i Technika Sanitarna” 1938 nr 2 s. 53–54.

⁴⁹ Henryk J a s i e ń s k i: *Prof. K. Stadtmüller i inż. K. Stadtmüller. Słownik techniczny. Część polsko-niemiecka. Nakładem Wydawnictwa Słownika Technicznego.* Poznań, Wydawca L. Dolniak. 1936. „Architektura i Budownictwo” 1938 nr 3 s. 104–105.

⁵⁰ K. Z b i e r s k i dz. cyt. s. 511.

⁵¹ Nie istnieje informacja drukowana o tym fakcie, podaną tutaj uzyskano od byłych pracowników BG AGH w formie ustnej; datę ustalono na podstawie zapisów w księdze inwentarzowej, gdzie kolekcja Stadtmüllerów została wpisana z akcesją z roku 1950.

⁵² Stanisław Tadeusz S r o k a, *Stadtmüller...[w:] Polski Słownik Biograficzny*, T. 41, Warszawa, Kraków 2002 Polska Akademia Nauk, Polska Akademia Umiejętności, s. 445.

⁵³ Zygmunt B r o c k i, Jerzy K u b i a t o w s k i, dz. cyt. s. 86.

⁵⁴ Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z dnia 24 listopada 1998 r. w sprawie ustalenia wykazu bibliotek, których zbiory tworzą narodowy zasób biblioteczny, określenia organizacji tego zasobu oraz zasad i zakresu jego szczególnej ochrony (Dz.U. 1998 nr 146, poz. 955) BG AGH należą do 55 bibliotek zobligowanych do przechowywania tego typu zbiorów.

⁵⁵ Np. pozycja inwentarzowa III 33250 to 83 normy opisane jako: *Polskie normy kolejowe techniczne: parowozowe, wagonowe i ogólnego użytku*: PN-KTP, PN-KTW, PN-KTO: zatwierdzone przez Pana Ministra Komunikacji na wniosek Departamentu Mechanicznego i Zasobów z dn. 24 września 1931 r. nr VI/3/12109/31 / *Polskie Koleje Państwowe*. Warszawa 1931 nakł. Ministerstwa Komunikacji, [wykonano w Pomorskiej Drukarni Rolniczej S. A. w Toruniu].

We wstępie do tego zbioru norm czytamy: „Celem możliwego ujednostajnienia konstrukcji poszczególnych części taboru kolejowego i różnych urządzeń, oraz ujednostajnienia materiałów i sprzętu, używanych na Polskich Kolejach Państwowych, Ministerstwo Komunikacji opracowuje rysunki mi tablice, uzgadnia je z różnymi Komisjami technicznymi, mającemi na celu normalizację i zamierza wydać takowe w postaci osobnych druków jako normy”.

⁵⁶ Michael Abraham T r o t z: *Zupełny niemiecki y polski mownik, mający naywięcey zażywane słowa i zwykłe mówienia. Kształty, tudzież przednieysze słowa w sztukach y rzemiosłach, jako ostatnia część polskiego mownika M. A. Trotza*, wydany przez Stanisława Nałęcza Moszczyńskiego, Leipzig 1772 J.F. Gleditsch, 2458 szp.

⁵⁷ Wiktor W a w r z y c z e k: *Słownik chemiczny niemiecko-polski. Z przedmową* Bogdana K a m i e ń s k i e g o, Kraków ok. 1942 S. Kamiński.

⁵⁸ *Zarządzenie nr 7 Urzędu gospodarowania żelazem i stalą w Generalnym Gubernatorstwie. Dziennik Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa*, 1942, nr 36, s. 241–252.

⁵⁹ Zarządzenie nr 7 Urzędu Gospodarowania Żelazem i Stalą w Generalnym Gubernatorstwie. *Dziennik Rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa*, 1943, nr 44, s. 281–292. To wydanie uzupełnione znajduje się w zbiorach BG AGH.

⁶⁰ Większość recenzji dotyczy *Słownika technicznego*, wydanego w 1936 r., czasem także innych słowników. Niektóre z niewymienionych wcześniej recenzji to: K. Stadtmüller: *Słowniczek kolejowy. Ułożony na podstawie wyrażen podanych przez inżynierów kolejowych*, Kraków 1919, nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej. [rec.] A.W. Krüger: „Czasopismo Techniczne”. Organ Polskiego Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie (5) 1920, s. 37–38; *Technische Wörterbuch [Polnisch-Deutsch] von Prof. K. Stadtmüller u. Ing. K. Stadtmüller, Polnisch-deutscher Teil. 1 u. 2, Posen 1936*. [rec.] A Pogány, VDJ Zeitschrift (12) 1938, s. 364.

⁶¹ Maksymilian Tytus Huber (1872–1950), doktor nauk technicznych, profesor mechaniki technicznej Szkoły Politechnicznej we Lwowie (profesor honorowy), w latach 1921/22 jej rektor. W Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie od 1949 r. kierował, specjalnie dla niego utworzoną, Katedrą Wyższych Zagadnień Mechaniki, gdzie prowadził wykłady z teorii plastyczności i sprężystości. Jest autorem ponad 300 prac, w których przedstawił pionierskie koncepcje wytrzymałościowe dla metali, badania dotyczące ciał sprężystych, teorii plastyczności, teorii płyt. Był także twórcą słynnej hipotezy wyteżeniowej, opracowanej w 1903 r. Na podstawie bazy danych Biogram, opracowany w Bibliotece Głównej AGH w Krakowie. Tryb dostępu: <http://discover.bg.agh.edu.pl:1080/index.html>; z licznych publikacji M.T. Hubera w kolekcji Stadtmüllerów znalazły się m. im: *Nauka czysta a stosowana*. Warszawa 1937. Odb. z „Kultura i Nauka”; *O pewnym wzorze empirycznym*. Warszawa 1934. Odb. z „Wiadomości Techniczne Lotnictwa”, dod. do „Przegląd Lotniczy” nr 3; *O wyboczeniu niesprężystem*. Lwów 1931, *Tablice do obliczania wytrzymałościowego płyt prostokątnych*, Warszawa, 1936; *W sprawie racjonalnego oznaczania wymiarów belek żelazno-betonowych*. Lwów, 1905. Odb. z „Czasopisma Technicznego”.

⁶² Maksymilian Thullie (1853–1939) inżynier budowlany, profesor Politechniki Lwowskiej (jej rektor w latach 1894–95, 1910–11 i 1914–15); współzałożyciel Akademii Nauk Technicznych i jej prezes 1923–28; autor prac z mechaniki budowli, teorii i budowy mostów, budowli żelbetonowych, wytrzymałości materiałów; współtwórca polskiego słownictwa budowlanego; m.in: *Mosty blaszane, Mosty drewniane, Mosty kratowe żelazne, Teoria żelbetu*. Podano za: Andrzej Śródka: *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*. T. 4, Warszawa 1998, s. 372–373; z publikacji prof. Thullie z kolekcji Stadtmüllerów znajdują się m.in: *Momenty bezwładności przekroi kształtówek* [b.m.r.w.]; *Mosty blaszane*. Wykłady. Lwów 1893; *Mosty drewniane*. Wykłady. Lwów 1901, *Mosty kratowe żelazne i filary kratowe* [podł. wykładu Maksymiliana Thullie spisali i wyd. J. Kubala, F. Jakubik], Lwów 1899, *Mosty łukowe i wiszące*. Lwów 1909, *Mosty sklepione*. Lwów 1902.

⁶³ Bolesław Ślaski, urodzony w 1870 r. językoznawca, autor publikacji związanych głównie z rybołówstwem i marynarką. W kolekcji Stadtmüllerów m.in: *O naszym języku marynarskim*, Poznań, 1928. Odb. z „Rocznik Korporacji Studentów Uniwersytetu Poznańskiego »Pomeraniak«”; *Słownictwo rybackie i żeglarskie u Kaszubów nadmor-*

skich, [b.m.r.w.]. Odb. z „Prace Filologiczne”, t. 8; *Słownik morsko-rybołowski*. Poznań 1922, (Biblioteka Rybacka, nr 14).

⁶⁴ Aleksander Brückner (1856–1939) to wybitny historyk literatury i kultury, slawista, językoznawca. Długoletni profesor uniwersytetu w Berlinie, członek akademii nauk kilku krajów, także Polskiej Akademii Umiejętności. Ogromny dorobek i wielostronne zainteresowania naukowe Brücknera obejmowały głównie piśmiennictwo, kulturę, obyczaje i język od średniowiecza po barok. Był wydawcą zabytków literatury staropolskiej, m.in. *Kazań świętokrzyskich*, autorem *Dziejów literatury polskiej w zarysie* (tom 1–2, 1903 także w wersji niemieckiej), *Dziejów kultury polskiej* (tom 1–4, 1930–1946), *Encyklopedii staropolskiej* (tom 1–2, 1937–1938), *Dziejów języka polskiego* (1906), *Słownika etymologicznego języka polskiego* (1927), *Mitologii słowiańskiej* (1918), *Mitologii polskiej* (1924); W kolekcji Stadtmüllerów znajdują się m.in.: *Cywilizacja i język. Szkice z dziejów obyczajowości polskiej*. Wyd. popr. i powiększ., Warszawa, 1901; *Przyczynki do słownictwa polskiego*, Kraków 1903. Odb. z Rozprawy Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności w Krakowie, t. 38; *Walka o język*. Lwów 1917; *Zasady etymologii słowiańskiej*. Kraków 1917. Odb. z „Rozprawy Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności w Krakowie”, t. 56.

⁶⁵ Walery Kołodziejcki (1826–1900) był inżynierem budownictwa, projektantem i budowniczym obiektów przemysłowych, prezesem Krakowskiego Towarzystwa Technicznego. Specjalizował się w budowie i urządzaniu takich obiektów jak: młyny parowe i wodne, gorzelnie i browary, kuchnie parowe, cukrownie, olejarnie itp. Interesował się również zagadnieniami wodociagowymi – ogłosił na ten temat ok. 30 artykułów w prasie i pismach fachowych. Na wezwanie prezydenta m. Krakowa Józefa Dietla opracował projekt wodociągu krakowskiego (nieprzyjęty przez komisję). Podano za: *Słownik biograficzny techników polskich*. Zeszyt 3. Warszawa 1993 Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych, s. 200–201; w kolekcji Stadtmüllerów znajdują się m.in.: *Kilka słów w kwestyi wodociągowej miasta Krakowa*. Kraków 1876; *Kwestya wodociągów miasta Krakowa*. Kraków 1887. Odbitka z „Czasu” 1887 nr 172; *Sprawa wodociągów miasta Krakowa*. Kraków [b.r.]. Odb. z „Nowej Reformy”.

⁶⁶ Tadeusz Żerański (1880–1947) był inżynierem elektrykiem, specjalistą w zakresie elektryfikacji zakładów przemysłowych i miast, współtwórcą polskiego słownictwa elektrycznego, działaczem Stowarzyszenia Elektryków Polskich, bibliofilem. Ogłosił drukiem: *Słownik elektryczny do praktycznego użytku w biurach, składach i fabrykach elektrotechnicznych* oraz *Nowy słownik elektrotechniczny*. Dostarczył inż. Karolowi Stadtmüllerowi ok. 400 „wyrażeń elektrycznych” do wydawanego przez niego w 1922 r. *Słownika Rzemieślniczego – III. Dział Instalacyjny*. Opracował także *Polska bibliografię elektrotechniczną* (do 1932 r.). Był członkiem Towarzystwa Miłośników Książki w Krakowie. Podano za: *Słownik biograficzny techników polskich*. Zeszyt 2. Warszawa 1992 Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych, s. 204–207; w kolekcji Stadtmüllerów znajdują się m.in.: *Materyały do słownictwa elektrotechnicznego* [uzup. Marjan Lutosławski], Warszawa 1904; *Przemysł przewodowy w Polsce*, Warszawa, 1936; *Słowniczek elektrotechniczny do praktycznego użytku w biurze, w magazynie i na montażu*, [b.m.r.w.]; *Słownik elektrotechniczny dla praktycznego użytku w biurach, skła-*

dach i fabrykach elektrotechnicznych. Przejrz. i zalecony przez Centralną Komisję Słownictwa Elektrotechnicznego przy Stowarzyszeniu Elektrotechników Polskich. Lwów 1921.

⁶⁷ Walerian Adamski: *Słowniczek wyrażen technicznych używanych przy grach ruchowych*, Poznań 1917 Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha.

⁶⁸ Stefan Biedrzycki: *Wóz gospodarski*. Warszawa 1917 (Biblioteczka Rolnicza, no. 60); Maksymilian Thullie: *Mosty lukowe i wiszące*. Lwów 1909 („Biblioteka Politechniczna”, t. 24); Kazimierz Bruchnałski: *Terminologia kłodkarska w Świątnikach Górnych* [pod Krakowem]. Kraków 1893 [Krakowskie Towarzystwo Techniczne, [datę wydania podano za K. Estreicher: *Bibliografia polska XIX stulecia: lata 1881–1900*, T. 1: A–F. Kraków 1906 nakł. Spółki Księgarzy Polskich, s. 189]; Dominik Biliniski: *O machinach parowych w ich początkowem wzroście, następnem wydoskonaleniu i ustaleniu się przez dwa systemy Watta i Woolfa z uwagami nad parą i wykazaniem jej siły*. Podł. pism ang. i franc. przez ... Lwów 1847; Michał Kornella: *Drenowanie folwarków*, Lwów 1898; *Ogrzewanie wozów osobowych*. Spolszczył Kornel Maślanka. Nowy Sącz 1910.

⁶⁹ *Analiza cen jednostkowych dla obliczeń wartości budynków* [b.m.r.w.]; Viktor Anderlik: *Analiza cen robót budowlanych*. Opawa 1935; Władysław Skwarczyński: *Podręcznik budowlany wraz z analizą cen*. Wyd. 2 znacznie pomnożone i przerobione. Lwów 1925 B. Połoniecki.

⁷⁰ Edward Assbury: *O nieporozumieniu natury słowotwórczej, podrozjazdnic czy podrozjezdnic*. „Inżynier Kolejowy” (8) 1934, s. 188–189, Edward Assbury: *O polszczyźnie P.K.P.* „Inżynier Kolejowy” (5) 1935, s. 153–154; Edward Assbury: *Z zagadnień kultury języka technicznego*. „Inżynier Kolejowy”, (1) 1935, s. 21–22; Władysław Baranowski: *Słowniczek polski i błędy językowe*. Warszawa 1924; *Sprawa polszczyzny w urzędowych ogłoszeniach Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, pod sąd filologów oddana przez Władysława Bentkowskiego, Poznań 1858; Ludwik K. Birkenmajer: *Dawne słownictwo techniczne polskie*. Lwów 1903; Stanisław Kozierowski: *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej zachodniej i środkowej Wielkopolski*. Poznań, 1921–1922 [t.1–2]; Adam Antoni Kryński: *O języku urzędowym doby dzisiejszej, zwłaszcza w sądownictwie* [odczyt publiczny wygłoszony 6 marca 1925 r. w auli Uniwersytetu Warszawskiego]. Warszawa 1925 [odb. Z „Gazety Administracji i Policji Państwowej”]. Roman Zawiliński: *Dykcjonarz polski. Zbiór alfabetyczny zwrotów i wyrażen niepewnych lub niejasnych*. Kraków 1922 S.A. Krzyżanowski.

⁷¹ Tadeusz Błaaban, Kazimierz Wołski: *Wojskowy słowniczek lotniczy polsko-francusko-niemiecko-rosyjski*. Warszawa 1922; Zygmunt Berson: *Słowniczek kolejnictwa elektrycznego*. Przejrzany i zalecony przez Centralną Komisję Słownictwa Elektrycznego przy Stowarzyszeniu Elektrotechników Polskich. Warszawa, 1924; Błaħodir, Faliński: *Polsko-niemiecki słownik wyrażen technicznych* [część fortepianu]. Lwów 1928; Felicjan Przyssychowski: *Słownik polsko-rosyjsko-niemiecki terminów garbarskich*. Warszawa 1895; Władysław Cichocki: *Słowniczek nazw polsko-niemieckich z papiernictwa*. Warszawa 1922 [maszynopis];

Karl H e s e n m ü l l e r: *Materiały do słownika browarniczego polsko-niemieckiego*. Bydgoszcz 1935 [maszynopis]; Benedykt H o l z e r; *Słowniczek puszkarza*. Spis najważniejszych części składowych i przydatkowych do a. piech. 37 m/m wz 1916. a. morskiej 47 m/m wz 1885. a. górskiej 65 m/m wz. 1906, a. pol. 75 m/m wz 1897, a pol. 75 m/m wz 1902/26 hb pol. 100 m/m wz 14 i 14/19 P. a dalek. 105 m/m wz 1913, a. dalek. 120 m/m wz. 1878. hb pol. 155 m/m wz. 1917. [b.m.r.w.]; Franciszek K u ś m i e r s k i: *Kurs stolarstwa*. Podręcznik dla szkół technicznych, rzemieślniczych i amatorów. Warszawa 1908. (Wydawnictwo Szkoły Technicznej W. Piotrowskiego); Adam T r o j a n o w s k i: *Słownik tkacko-wykończalniczy w pięciu językach* (polsko-angielsko-francusko-niemiecko-rosyjski). Warszawa: Kasa im. Mianowskiego. 1927; *W sprawie słownictwa*. Ekran (10) 1919, s. 4 [artykuł zawiera słownictwo filmowe w oprac. K. S t a d t m ü l l e r a]; Żegota W y w i a ł k o w s k i: *Wartkotłocznie w szczególności*. Opisał towarzysz sztuki drukarskiej z Krakowa. Kraków 1858; J. Z a j ą c, J. K i t t a y: *Słownik taktyczny francusko-polski*. Zatwierdzony jako obowiązujący rozkazem II Wiceministra L. dz. 2320/II WM z dnia 25.07.1919. Warszawa 1919; Zdzisław Z a w a ł k i e w i c z: *Słowniczek ludowych i naukowych nazw leków, surowców i przetworów chemicznych używanych w Galicyi, Królestwie Polskiem i W. Ks. Poznańskiem*. Warszawa 1914 J. Bielawski.

⁷² Ernest B a n d r o w s k i: *Szkolnictwo przemysłowe w Austrii*, Kraków 1885; Stanisław Batko: *Egzamin czeladniczy w pytaniach dla piętnastu zawodów rękodzielniczych*, Kraków 1922; J. B i d z i ń s k i: *Wykłady matematyki* [wygłoszone] w c.k. W[wyższej] S[zkole] Realnej w Krakowie. Kraków, 1896–1899. Spisał K. S t a d t m ü l l e r.

⁷³ Np. *Quissek i Geppert. Fabryka wyrobów miedzianych i metalowych, maszyn i kotłów*. Bielsko [katalog]. Bielsko [b.r.] A. M ä d l e r: *Żarówki Philipsa „Super-Duplolum”*. [katalog]. [b.m.w.] 1935 Philips.

⁷⁴ *Regulamin ruchu dla kolei żelaznych w Królestwach i krajach reprezentowanych w Radzie państwa*. Wiedeń 1909; *Rozporządzenie Ministra Komunikacji z dnia 13 grudnia 1930 r. nr I/1/11239/30 w sprawie Regulaminu Komisji Językowej Ministerstwa Komunikacji oraz składu osobowego tej Komisji*. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Komunikacji”, R. 1931 nr 1, s. 1–2; *Rozporządzenie* [Magistratu stołecznego królewskiego miasta Krakowa] *o wyciągach osobowych i ciężarowych*. Kraków 1917; *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 marca 1928 r. o prawie lotniczym*. Zaopatrzone wstępem i objaśnieniami przez Andrzeja K a f t a ł a. Warszawa, „Lot Polski”, 1928; *Uchwała Zjazdu Elektrotechników Polskich w sprawie ujednostajnienia słownictwa*. Przegląd Elektrotechniczny (5) 1919, s. 65; *Zbiór ustaw uniwersyteckich, których uczniowie c.k. Uniwersytetów w moc par. 17 Rozporządzenia Ministerstwa Wyznań i Oświecenia z 1 października 1850. L. 8214 D.P.P., otrzymują przy imartykulacji, z dodaniem niektórych innych ustaw i przepisów dla młodzieży uniwersyteckiej potrzebnych*. Kraków 1890.

⁷⁵ *Towarzystwo Politechniczne we Lwowie 1877–1902*. Pamiętnik jubileuszowy wydany przez osobny Komitet wybrany z łona Towarzystwa Politechnicznego pod red. Edmunda Bronisława G r z ę b s k i e g o, Lwów, 1902; Wojskowy Instytut Naukowo-

Wydawniczy. *Sprawozdanie z czynności za lata 1918–1924*. Warszawa, 1925;
Władysław Zajązkowski: *C.k. Szkoła Politechniczna we Lwowie. Rys historyczny jej
założenia i rozwoju, tudzież stan jej obecny*. Lwów 1894.

Recenzent: *prof. dr hab. Józef Piłatowicz*